שלא ירגיל את עצמו לומר שקר אפילו באופן שיש צורך לכך ומשום שזה מלמדו לשקר, והיינו דאף שאין איסור בעצם השקר אבל מכל מקום זה מלמד את האדם לשקר ובסופו של דבר נהפך זה להיות טבעו הרגיל, כי האדם נמשך בדעותיו אחר פעולותיו[ע]. נמצא לפי זה שיותר הותר לתלמידי חכמים והשלימים בדיבורם לשנות מהאמת משהותר זה לעמי הארץ, כי יותר יש לחשוש להרגלת שקר למי שאינו מחוסן כראוי מפני השפעת היצר, ולכן יעקב אבינו, שאחז במדרגת האמת בכל מאדו ובכל נפשו, לא חשש לשנות מדיבורו באופן המותר ובאופן שהיה מוכרח לזה[עא].

ותקח רבקה את בגדי עשו גו' אשר אתה בבית[עב] (כז, טו).

פירש"י וז"ל והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחשדן עכ"ל. הקשה לי אחד [כמדומני משמו של הגאון רי"ז מבריסק זצ"ל] דאיך הותרה רבקה למסור את הבגדים ליעקב, הא כיון ששומרת היתה עליהם הרי היא מועלת בשמירה[עג]. ולפענ"ד י"ל, דהנה מבואר ברמב"ם [פ"ט מהלכות עבדים הל"ב] דעכו"ם יכול למכור את בניו ובנותיו שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם וכו', עיי"ש, וכן הוא בשו"ע יו"ד [סי' רס"ז סי"ז], ועיי"ש בביאור הגר"א שהמקור הוא מתורת כהנים. ומבואר מזה דעכו"ם יש לו קנין הגוף בבניו ובבנותיו והרי הם כשאר עבדים שלו[עד]. והנה דעת התוס' [ב"ב דף קמ"א ע"א ד"ה בת] שעד מתן תורה היה לזרע יעקב דין עכו"ם ממש, שהקשו שם אהא דאמרינן בגמרא שם שבת היתה לו לאברהם אבינו דאמאי לא השיאה ליצחק למ"ד דעכו"ם מותר באחותו עיי"ש. ולפ"ז י"ל, דסברה רבקה דבניה הם בגדר עבדים שלה, וכיון שכל מה שקנה עבד קנה רבו הרי היו הבגדים באמת שלה ושוב לא נחשבת כפושעת בשמירה[עה].

גשה נא ואמשך בני[עו] (כז, כא).

פירש"י וז"ל אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות ש"ש שגור בפיו וזה אמר כי הקרה ד' אלקיך עכ"ל. עיין ברמב"ן שכתב ע"ז וז"ל ואני תמה כי לא היה עשו רשע

לשונם וכו'. [בהזדמנות אחרת אמר רבינו שההיתר לשנות מפני השלום הוא "פעם ביובל", אבל מי שמרגיל עצמו בכך עליו נאמר [ירמיהו ט' פ"ד] למדו לשונם דבר שקר העוד נלאו.] וע"ע מש"כ רבינו בפרשת ואתחנן [ה' פי"ז].

ע. מיוסד על לשון ספר החינוך בכמה מקומות כי האדם נפעל לפי פעולותיו ואחרי מחשבותיו וכוונתיו, עיין במצוה ט"ז, צ"ה, צ"ט, שכ"ד.

עא. קטע אחרון זה לא היה ברור בהעתקת השומע מדברי רבינו, אבל כך נראה שאמר.

עב. ענין זה נשמע מפי רבינו בקיצור רב והורחב וסודר על ידי העורך.

עג. ועיין בפרדר"א [פכ"ד] וז"ל רבי אומר עשו אחיו של יעקב ראה את הכתנות שעשה הקב"ה לאדם וחוה על נמרוד, וחמד אותם בלבו, והרגו ולקח אותם ממנו, ומנין שהיו חמודות בעיניו שנאמר ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות, ע"כ. ולפ"ז הבגדים היו גנובים ע"י עשו ולא היו שלו, וממילא הותר לרבקה לקחתם.

עד. ועיין להלן [סוף פרשת בהר] שפלפל רבינו בענין זה.

עה. מדברי רבינו כאן משמע שגם אמו של גוי יש לה קנין בבניה, אבל באמת ליעקב כתובות [דף י"א ע"א, על רש"י ד"ה גר קטן] כתב רבינו שדין זה נאמר רק באב ולא באם, ועיי"ש. ועיין מנ"ח [מצוה שמ"ז אות א'] שנסתפק בזה.

עו. עובד מפי השמועה.

בעיני אביו ואולי היה חושב כי בעבור היותו איש שדה ולבו על הציד איננו מזכיר ש״ש מפחדו שלא יזכירנו במקום שאינו טהור ומבלי כוונה ונחשב לו זה בעיני אביו ליראת שמים עכ״ל.

והנה מצינו מחלוקת בין רבותינו האחרונים אי מותר להזכיר את שם ד׳ בשעה שלומד את הברכות בגמרא, עיין במג״א [סי׳ רט״ו סק״ה] שפסק שבשעה שלומד הברכות בגמרא אומר בלי הזכרת השם וכו׳ עיי״ש. אמנם בשע״ת [שם סק״ד] הביא משאילת יעב״ץ [סי׳ פ״א] שכתב דאם יש הזכרה באמצע מטבע ברכה הכתובה בש״ס יכול לאומרה, ועוד כתב דכשקורא בש״ס ובשאר דברי חז״ל ובכלל דבריהם כתובים הבאים קורא כדרכו במקרא האזכרות בקריאתן, וכתב שכן היה נוהג מר אביו הח״צ ז״ל, ועיי״ש.

ונראה שאף לדעת המג״א אין הטעם משום שאם יעשה כן יעבור בלא תשא, דהרי אינו אומר לשוא ולבטלה, דהרי לומד הברכה איך שצריך להזכיר בה את השם כשאומרה לדעת הרבה פוסקים דקי״ל כוותייהו[עז], אלא דס״ל דעובר משום את ד׳ אלקיך תירא, והיינו כמו שהסביר הרמב״ן אצלנו דמי שהוא ירא את השם אינו מזכיר שמו אם אפשר לו שלא להזכירו, וכמו שלא עומדים ליד הזאב בחוץ אע״פ שיכול להציל את עצמו, דלמה לו להכניס את עצמו לזה, כמו כן מי שיש לו יראת ד׳ אמיתית אינו מכניס את עצמו להזכיר את השם אע״פ שאומרו בדרך לימודו ואינו לבטלה. ובאמת אנחנו כולנו במדרגתו של עשו לענין זה, דאין לנו הפחד והיראה כראוי כדי להזכיר את הש״ש כהוגן, ולכן מי שמזכירו במקום שאינו צריך עובר משום את ד׳ אלקיך תירא, זהו דעת המג״א.

אמנם יעקב אבינו, שהיה יושב אהלים ויודע בעצמו שהיה יכול להזכיר הש״ש בתכלית היראה והפחד ובכוונה שלמה ועצומה, היה רגיל להשתמש בש״ש אף כשהיה מדבר שלא בדרך ברכה ותפלה, וכדכתיב כי הקרה ד׳ אלקיך לפני, דאצלו היה ש״ש שגור בפיו גם בדיבורו הרגיל עם בני אדם, אבל עשו שהיה איש שדה ורחוק ממדרגתו של יעקב אחיו, היה מונע את עצמו מהזכרת ד׳, ונחשב לו זה ליראת שמים וכמש״כ הרמב״ן.

וכן מצינו אצל שמשון בספר שופטים [ט״ז פט״ו ולהלן], שביארו חז״ל במסכת סוטה [דף ט׳ ע״ב] שדלילה ידעה שהגיד לה את כל לבו משום דידעה ביה באותו צדיק דלא מפיק ש״ש לבטלה כיון דאמר נזיר אלקים אני אמרה השתא ודאי קושטא קאמר, ועיי״ש[עח]. ונראה דבודאי לא היה אומר נזיר אלקים בלא הזכרת השם ממש, דא״כ הדרא קושיא לדוכתא מנא ידעה שהגיד לה את האמת ולא תירצה הגמרא כלום, אלא פשוט שהיה מזכיר ש״ש אף כשדיבר עם בני אדם[עט], והיינו משום שהיה ג״כ במדרגה גבוהה והיה מכיר בעצמו שהיה יכול להזכיר ש״ש בכוונה שלמה, וודאי לא נחשב זה לו לשום חטא.

עז. עיין טור [סי׳ רי״ח] שהביא מחלוקת הרמב״ם והראב״ד בזה, וקי״ל כהרמב״ם שצריך להזכיר בשם ומלכות.

עח. ובאמת ליעקב ש״א [ט״ו פי״ג] הוסיף רבינו שכן צ״ל גם אצל שאול המלך שאמר לשמואל ברוך אתה לד׳ הקימתי את דבר ד׳, ומבואר ששאול באמת ובתמים חשב שקיים את המצוה להחרים את עמלק, שאילולי כן לא היה מוציא שם שמים [ועוד פעמיים] מפיו אם לא חשב בלבו שכן הוא באמת, עיי״ש עוד.

עט. ועיין בספר החינוך [מצוה ת״ל] וז״ל וצריך האדם להזהר מאד מהזכיר ברכה לבטלה כו׳ ובא וראה כמה היו זהירין בזה בדורות הראשונים שהרי שמשון נזיר אלקים כו׳ והיה זהיר כ״כ בהזכרת השם שלא להזכירו כלל בין לצורך או שלא לצורך שדלילה הכירה כי הגיד לה את כל לבו בהזכירו אלקים בתוך דבריו וכו׳, עיי״ש.

הודפס מאתר אוצר החכמה